

Economie anders bekeken - n.a.v. het economisch model van het CPB

Willem Hoogendijk

Kritiek op de heersende economie

1. Het CPB is onderdeel van de Nederlandse maatschappij en de Ned. economie. Deze laatste is, door de vrije markt, weer onderdeel van de wereldeconomie. En dit duwt ook de Nederlandse maatschappij steeds meer de internationale weg op. Deze weg is een noodlottig dwaalspoor, waarop de hele moderne mensheid terecht is gekomen.

2. Met name absurd is dat bedrijven in een concurrentiemaatschappij voortdurend moeten produceren. Zulks voor de werkgelegenheid en, nog meer, omdat de geldschieters hun geld terugtrekken cq. hun aandelen verkopen. Deze productie moet even voortdurend afgezet worden. Dus moet er voortdurend door ons consumenten gekocht worden. Het 'consumentenvertrouwen', met alle verspilling en schade van dien, moet zo de economie aan de gang houden.

VNO-voorzitter Schraven op 8 nov. over de radio: "De economie moet weer impulsen krijgen. Sinterklaas en Kerstmis komen er aan. Mogen de euro's flink gaan rollen." Niemand, behalve enkele wereldvreemd verklaarde groenen, valt over zulke uitspraken. Het is immers het alfa en omega van de huidige economie. Naast de consumentenmarkt is er de markt van kapitaalgoederen (een goede machine vandaag is morgen ouderwets, en de bediener ervan ook) en van wapens - prettige afzetgebieden buiten de invloed van de wispelturige consument.

Wij noemen onze rijke landen consumptiemaatschappijen, in wezen zijn het toch productiemaatschappijen.

3. Om verschillende redenen is daarbij groeien onontbeerlijk geworden. In onze concurrentiemaatschappij is het gebod voor de onderneming: groeien of sneuvelen (of fuseren en aldus groter of sterker te worden). Er is voor hen **groeidwang**.

4. Dat maakt ook dat zoveel mogelijk de winst geprivatiseerd blijft, de lasten echter zoveel mogelijk worden afgeschoven op de gemeenschap cq. de overheid (die daarom zo'n grote *overhead* is geworden!). Als je leest over de winst van een bedrijf, vraag je dan a.j.b. ook af : ten koste van wat? En vanwaar is dat geld onttrokken? En dankzij wie en wat, buiten het bedrijf, werd die opbrengst mede tot stand gebracht?

5. En dan die draagvlaktheorie! Het bedrijfsleven als drager van alle collectieve voorzieningen en diensten; als kurk waar alles op drijft; als de locomotief die 'alle leuke speeltjes van links' moet trekken. Maar dat bedrijfsleven is erg schadelijk gaan werken (overigens vaak gedwongen door de vanuit de investeringen opgevoerde rendementsdruk), wat verhuld wordt door het meten met veel te korte meetlatten. Om nog te kunnen lopen, moesten er talloze leuke wagonnetjes extra aan de locomotief gekoppeld worden. (Bijna alle wetgeving vanaf de 19^e eeuw, zeker ook op instigatie van liberale politici!, diende ertoe het jungle-kapitalisme in goede banen te leiden.)

Milieu-econoom en pionier Roefie Hueting: "Dat de economie flink moet draaien om de milieuzorg te betalen is de grootste gotspe in economenland."

6. Inderdaad wordt de opbrengst van onze economie met veel te korte meetlatten gemeten. Veel schade en nu al te voorziene toekomstige kosten -zowel ecologische als sociale- worden niet of onvoldoende inberekend. Deze genegeerde 'externalities' bracht de Amerikaanse econoom Herman Daly (1) ertoe te spreken van de Onzichtbare Voet, tegenover de alom verheerlijkte, alles soepelend regelende Onzichtbare Hand van Adam Smith. Daly en andere onderzoekers in verschillende rijke landen hebben, onafhankelijk van elkaar, het nationaal produkt met langere meetlatten gemeten. Hun conclusie: We groeien al een tijdlang helemaal niet meer.(2) (Het onderzoek in ons land werd bij de Vrije Universiteit gedaan. Men zegt dat het rapport door de toenmalige minister van Economische Zaken -Jorritsma- in de la 'Niet welkom' werd opgeborgen...)

7. Ook de vergelijkende kostenplaatjes, waarop alle handel gebaseerd is, worden met te korte meetlatten opgesteld. In de tijd van Ricardo, de vader van de vrijhandel, was er nog absoluut niet die tegenwoordige mobiliteit van kapitaal en arbeidskracht. Heden zou hij zeker, aldus Daly, flinke beperkingen aan de vrijhandel hebben voorgesteld.(3)

8. Het suïcidale gekkenhuis wordt gerechtvaardigd door de behoeften van de mensen oneindig te verklaren. De groei, zegt de officiële leer, komt door: meer mensen, meer wensen, technologische ontwikkeling, nieuwe markten. Maar vele moderne 'behoeften' zijn het gevolg van de maatschappelijke ontwikkeling: herstel van schade, ter compensatie e.d. Als u in Amsterdam werk hebt gevonden en (eindelijk) een betaalbare flat in Purmerend, gaat u automatisch meer energie (lift, wasdroger) en transport verbruiken. Dat wordt dan vertaald met: de behoefte aan energie en transport is toegenomen. Terwijl u tot dat extra verbruik gedwongen was. En zo is het met veel van onze 'behoeften'.(4)

9. Enkele economen zijn tot de onthutsende conclusie gekomen dat het geld -het moderne financieel-monetaire systeem- de economische groei in sterke mate is gaan aandrijven. Dit is ketterij in economenland, want, volgens de heersende leer, is geld op zich niets, alleen faciliterend. (Je weet: een heersende leer is de leer van de heersers. Modern: van de bovenlaag). Die leer stamt inderdaad nog uit de 19e eeuw, toen het de bourgeoisie, in die tijd van versnelde democratisering, wel uit kwam dat haar macht verhuld kon worden door het neutraal voorstellen van geld. Geld - een veel netter machtsmiddel dan galeikettingen, zweepen of musketten, nietwaar? (5)

Geld -de dominerende productiefactor waarmee je alle andere kan kopen- moet werken, wordt geïnvesteerd in productie, wordt meer geld dat vervolgens opnieuw geïnvesteerd wordt. Enzovoorts. De bancaire geldschepping versterkt dit proces enorm. Men zegt dat het door de bank geschapen geld in circulatie zeer vele malen meer is dan het gewone geld.(6)

Zeker, in de beschaafde landen worden de geldconcentraties fiscaal afgeroomd. Veel geld ook zit in fondsen voor het algemeen belang (zorg, pensioen, e.d.). Maar dat doet niks af aan de aandrijvende rol van het geld, immers ook vanuit die fondsen. Het systeem zet ook de overheid naar zijn hand. In een staatseconomie, die aan de wereldhandel deelneemt, zal ook groeidwang zijn, zullen ook de mensen opgestuwd worden tot alsmaar grotere productiviteit.

In plaats van te steggelen over het dilemma overheid-of-markt, kunnen deze beide beter samen optrekken tegen het moderne geldsysteem. Dat zorgt nu voor een enorme gevangenis van alles en iedereen. We moeten de *context* van de bedrijvigheid veranderen (zie verderop) en zo de bedrijvigheid *bevrijden* van groeidwang, opjaging en verspilling. (zie ook noot 9)

10. Het geldgedreven productiesysteem is nogal sterk omdat de meesten van ons en onze ouders het beter hebben dan hun voorouders. We hebben doorzonhuizen, auto's, vakanties en zelfs spaargeld of aandelen. En kunnen aan funshoppen doen. Leve het kapitalisme.

De koek werd een beetje eerlijker verdeeld, zeker. Maar vooral kon hij vergroot worden door de enorm toegenomen productie. De echte emancipatie (bijv. medezeggenschap over de economie, over het Grote Geld, e.d.) werd afgekocht met spullen...(7)

Ook zal 'men' erop wijzen dat landen als India en China nu economisch zo groeien omdat zij hun grenzen hebben opengesteld. Waar! Maar dat kan verkeerd gaan lopen als het een niet te reguleren en in te nemen proces wordt.

11. De schaalvergroting, mechanisering en intensivering hebben ertoe geleid dat de bedrijvigheid in ons land sterk verschaald is (industriële en agrarische cashcrops ook hier!). Vele mensen, ook als ze werk hebben, zijn gemarginaliseerd geraakt of gebleven. Er is een groot verschil tussen de 'witte boorden' en de 'blauwe boorden'.

(8) Ons land zou nu een land van high-tech en kennis moeten worden. Wat we nodig hebben voor onze basis-behoefte halen we wel uit Verwegistan. Zo denkt ook het CPB. Alsof we niet af zouden moeten van onze hyper-afhankelijkheid van oliestromen, transportlijnen, e.d. Ook vanwege de echte milieukosten zouden energie, grondstoffen en materiaal veel duurder moeten zijn. Bovendien zijn er de kosten die de sociale desintegratie en de verstoring van sociale netwerken en menselijke gemeenschappen met zich meebrengen. **Een en ander zal leiden tot heel andere economische plaatjes en heel andere macro-economische verkenningen!**

12. Je moet bedenken: concurrentie, handel, groei, arbeidsdeling, mobiliteit van arbeid en kapitaal - **een beetje best, teveel een pest!** Groeidwang staat daar recht tegenover.

13. Krimp kan niet? Het draagvlak van elke economie is het milieu. Dat krimpt enorm. *Er is nu dus al flinke economische krimp!* Ergo: een afgeslankte en meer intelligent ingerichte economie zal zorgen voor een veel korter treintje (van para 5 hierboven)!

14. Afijn, om dit deel af te ronden, een citaat van de Amerikaanse futurologe Hazel Henderson: **Zoals nu het BBP berekend wordt en ermee gewerkt wordt, is als het besturen van een vliegtuig met als enige instrument de oliemeter.**

Hoe dan wel?

15. a. Het geldsysteem zou getemd moeten worden. Men kan beginnen met inperking van de bancaire geldschepping door verhoging van de verplichte dekking.

b. Met fiscale maatregelen kan men arbeid goedkoper maken, en het gebruik van milieu, grondstoffen en energie duurder. Van een belasting toegevoegde waarde (BTW) naar een belasting onttrokken waarde (BOW). (Zie oa. het werk van Grondvest.)

c. Ook valt te denken aan een basisinkomen voor iedereen, waaraan ook sociale taken voor iedereen (ook voor de bobo's!) gekoppeld dienen te zijn. Iedereen dient zich in te spannen naar vermogen. Iedereen aan het werk = dan ook werk voor iedereen (NB Zorg is ook werk!). Daarbij drastische verkleining van de salarisverschillen. Woorden als uitkering, werkloosheid e.d. zullen verdwijnen.

d. Overheden dienen meer greep op de grond en de bedrijvigheid te krijgen. Gemeentelijke commissies zouden meer zeggenschap moeten krijgen over wat er

in de gemeente aan economie ontwikkeld wordt. Extern geld kan niet zomaar meer naar believen neerploffen en weer wegtrekken.

e. Onder de huidige, op export gerichte economie, kunnen we een meer regionale economie opbouwen. Daar wordt geproduceerd voor de regionale basisbehoeften, met nauwere banden tussen producenten en consumenten. Basis-activiteit: een zo groen mogelijke land- en tuinbouw. Dit zou onze afhankelijkheid van export verminderen en ons minder kwetsbaar maken. Dus een verzorgingseconomie onder, en ter geleidelijke vervanging van, de huidige aanbods- of (geld) verwervingseconomie. Een conviviale economie, afgesteld op een normale vraag; een vraag die binnen de ecologische grenzen blijft. De gebruikswaarde van goederen en diensten overheerst weer de ruilwaarde. (9)

f. In internationale organen moeten eerlijke en milieuverantwoorde productie en handel bevorderd worden. Enige regionalisering hier betekent dat cash-crop gebonden landen ook de ruimte krijgen om meer de eigen economie op te bouwen, eveneens met minder buitenland-afhankelijkheid en dus kwetsbaarheid.

Regionalisering, relocatie van de economie, dus overal, wereldwijd.

g. Uiteraard zullen we streven naar verdiepte democratie op alle nivo's en in alle organen. De bevolkingen zullen overal meer greep op bestuur en economie dienen te krijgen.

h. Als voornaamste economische activiteit zal wereldwijd ontwikkeld dienen te worden de hergroening van onze planeet. Voor voedsel, om water vast te houden, voor brandhout en bouw materiaal, om CO₂ te bufferen en om grond vast te houden (de huidige erosie van vruchtbare aarde is catastrofaal!). Geen bommen maar bomen!

i. Tenslotte dienen we onze economieën te gaan berekenen met meer complete en integrale meetlatten. **Wellicht gaan we ooit nog weer eens ècht groeien!**

We kunnen van de Aarde nog steeds een magnifieke planeet maken! Een conviviale planeet met echte en 'gerechte' duurzaamheid. En met post-autistische economen.

Noten

1. *For the Common Good* (2e editie, 1994). Antidotum voor vrijhandelgelovigen: hoofdstuk 11 getiteld *Free Trade versus Community*. Ook interessant is het Afterword over *Money, Debt and Wealth*. Voor vele mainstream economen te onthutsend?
2. Cobb & Holstead-USA, Diefenbacher-D, Jackson & Marks-GB. Ten onzent: H. Verbruggen, VU.
3. Verg. ook John M. Keynes: "[But] let goods be homespun whenever it is reasonably and conveniently possible; and, above all, let finance be primarily national." (*National Self Sufficiency*, 1933) Daarin ook over het moderne aandelensysteem: "The divorce between ownership and the real responsibility of management is serious within a country when, as a result of joint-stock enterprise, ownership is broken up between innumerable individuals who buy their interest today and sell it tomorrow and lack altogether both knowledge and responsibility towards what they momentarily own."

4. Voor Behoeften zie men verder mijn *Economie Ondersteboven*, blz. 57.
5. Verhullend spreekt men tegenwoordig wel van menselijk kapitaal (arbeid) en fysiek kapitaal (kapitaal goederen), naast financieel kapitaal.
Over geld als aandrijver en groeidwang ook in: H. Chr. Binswanger, *Geld und Natur*.
Recensie in *De Economist*, vol. 143, no. 2 (May 1995).
6. Richard Douthwaite (*Short Circuit*) en Bernard Lietaer (*Het geld van de toekomst*) schatten het op 90%!
7. Lees nog eens het communistisch manifest van Marx en Engels! Het is alsof ze over onze schouders heen kijken en de wereld van nu beschrijven. Eén fragment, in de vertaling van Herman Gorter: "De behoefte aan een steeds uitgebreider afzet van hare producten jaagt de bourgeoisie over de bol der aarde. Overal moet zij zich innestelen, overal haar huis bouwen, overal verbintenissen aanknopen. Door hare exploitatie van de wereldmarkt heeft zij de productie en consumptie aller landen kosmopolitisch gemaakt. [...] De eeuwenoude nationale industrieën worden verdrongen door nieuwe industrieën waarvan de invoering tot een levensvraag voor alle beschaafde volkeren wordt, door industrieën die niet meer inheemse grondstoffen, maar grondstoffen uit de verste streken der aarde verwerken en waarvan de fabrieken niet alleen in het land zelf, maar in alle werelddelen tegelijk verbruikt worden. In de plaats der oude, door producten van het eigen land bevredigde behoeften, komen nieuwe, die de producten der verste landen tot hunne bevrediging vorderen. [...] De bourgeoisie dwingt alle naties, zich haar productiewijze eigen te maken, wanneer zij niet te gronde willen gaan; zij dwingt hen de zogenaamde beschaving bij zich in te voeren, d.w.z. bourgeois te worden. met één woord, zij scheidt zich een wereld naar haar eigen beeld." Hoe modern! Als ik dit lees, versterkt zich bij mij de gedachte dat het emancipatieprogramma van de 19e eeuw nog afgemaakt moet worden. De arbeid moet zich nog steeds bevrijden van het juk van het kapitaal. Moderner gezegd: we moeten eindelijk eens de groeieconomie en de geldmacht daarachter onder controle zien te krijgen.
8. "We zouden onze kinderen zo moeten opvoeden dat ze het onverdraaglijk vinden dat wij, die achter onze bureau's zitten en onze toetsenborden licht beroeren met onze vingers, tienmaal zoveel verdienen als zij die hun handen vuil maken met het schoon-maken van onze wc's, en honderdmaal zoveel als degenen die in de Derde Wereld onze toetsenborden in elkaar zetten." Richard Rorty in *FAZ/Trouw*, 14-3-98
9. Als het geld nog een rol speelt, dan flexibilisering van de kapitaalbeloning en diversifiëring van de loonbronnen van de meeste werkers; dwz. de meesten van ons hebben, naast een hoofdactiviteit, vaste nevenactiviteiten in productie of zorg. Zo kunnen bedrijven zich afstellen op een fluctuerende vraag -heel normaal!- en dus in output schommelen, zonder meteen te hoeven sluiten. Zie verder oa. *De Grote Ommekeer* (vervolg op *Economie Ondersteboven*), deel 1, blz. 26 e.v.